

מקחה של תורה

בדין הואיל ובדין הדלקת נרות
בער"ש שחל ביו"ט

קיץ תשפ"ג

להערות והארות 0556752395

מקחה של תורה

בסוגיא דהואיל והמסתעף

ודחו אותו רב פפא ורב שישא דלא
מוכרח כדאיתא שם

ולענין הלכה מצינו

בתוס' ד"ה רבה פסק כרבה
דצרכי שבת אין נעשין ביו"ט ובדין
הואיל אנו אופין ומבשלין מיו"ט
לשבת ולפ"ז כתב דסמוך לחשיכה
אסור דלא שייכא הואיל ומיקלעי
(ויש שהקשו אתוס' ממה שהביא
ראיה מהרודה חלת דבש סמוך
לחשיכה אמאי לא אמרינן הואיל
מיו"ט ראשון דיוכל לאכלו
בשביעי (יעוין שעה"צ ריש תק"ג
דשאי לבשל מיו"ט לחברו) ואולי
נאמר דכוין דסובר שלא אמרינן
הואיל דלא שכיח וברוך כלל
חרודה דבש סמוך לחשיכה וודאי
מתכוין לחול ובכאי גזונא דלא
שכיח לא אמרינן הואיל (יעוין
מאירי פסחים מ"ז)

אבל תוס' ריש ביצה וכן בעירובין
ל"ח נראה דפסק כר"ח דהקשה
בדין הכנה דאודיתא היאך אופין
ומבשלין מיו"ט לשבת וכתב
דנאמר דהואיל ומקלעי ועוד כתב
דאף לדידן ניחא דבישול ואפיה
אינם הכנה אלא תיקון בעלמא
ונראה דסבר דלדידן דאין הואיל
ממילא אסור אלא שבישול ואפיה
הוה תיקון בעלמא ואפשר דזה
דעת ריצב"א דסבר כר"ח ולכן

במתני' פסחים מ"ז א. פליגי רבי
אליעזר ורבי יהושע בדין הפרשת
חלה בטומאה בפסח ואי אפשר
לכהן לאוכלה אי צריך לאפות מה
שיפריש משום שאם לא יאפיה
תחמיץ וסבר ר"א שחייב לאפותה
משום דחייב על חימוצה ואע"פ
שלא יאכלה ואופה ביו"ט שלא
לצורך

וברש"י שם פירש דסבר ר"א
דשרי הואיל ובצע מכל חדא וחדא
פורתא ורבי יהושע סבר שאינה
חייב על חימוצה הלכך תטיל בצונן
וגמ' מ"ז ב. דנו אי נחלקו בדין
טובת הנאה או בדין הואיל ואי בעי
מיתשיל עליה וא"כ הוה זיקת
בעלות לבל יראה ועלה הביאו
בגמ' פלוגתיהו דרבה ור"ח בדין
בישול מיו"ט לחול וְמיו"ט לשבת
אי אמרינן דין הואיל ומיקלעי
אורחין והוה ראוי ליו"ט וסבר רבה
דאמרינן הואיל והקשה על רב
חסדא דלשיטתו היאך אופין מיו"ט
לשבת (או משום בישול שלא
לצורך או כדעת הסוברים דסבר
ג"כ כרבה דיש איסור הכנה)
ותירצו רב חסדא דצרכי שבת
נעשין ביום טוב

ובגמ' מ"ח א. אמר רמי בר חמא
דפלוגתיהו דר"א ורבי יהושע
בחלה הינו פלוגתיהו דרבה ור"ח

מקחה של תורה

בסוגיא דהואיל והמסתעף

לחשיכה אסר ויעוין מה שפירש
בחידושיו חולין ע"ז דגם הואיל
ויעבור על איסור דרבנן אמרינן
הואיל אף שמוכרח דהאורחין לא
יאכלו ויבואר לקמן

הרא"ש ג"כ פסק כרבה וזה שלא
פירש דין סמוך לחשיכה יש שרצו
לומר שסבר דרבה הודה לר"ח
דצרכי שבת נעשין ביו"ט וכל דין
הואיל אינו אלא לחול ובפסקי
הרא"ש שם כן כתבו [דין סמוך
לחשיכה דאסור

הרשב"א נראה ג"כ פסק כרבה
יעוין בחידושיו בביצה כלפי עיסת
הכלבים ומסוכנת ¹

המאירי כתב דהלכתא כרבה
דקיי"ל הואיל וכ"ז דווקא שיש
מעין אלו הכוונה שיהיה ראוי
לאורחין אע"פ שאין מתכוין בלב
שלם לתתם לאורחין אבל אמר
בפירוש שוודאי לא יתן להם נראה
לי לפסוק כר"ח ז"ל ² ונראה
סברתו דדין הואיל דוקא ביש
אפשרות וברגע שוודאי יודעים
שלא יביאה כלל לאורחין בכל
מחיר ודאי לא אמרינן הואיל

ולפי פירושו נראה דמי שפסק
כרבה בכל וודאי אף באמר בפירוש

פירש בבישול דהוה תיקון אבל
התוס' סבר כרבה ואופין ומבשלין
מיו"ט לשבת מדין הואיל

הרי"ף פסק כדברי רמי בר חמא
דרבה כר"א (וכתב שהוא מכוח
ר"א דאי בעי מיתשיל ואפשר
דסברתו דאחרי שפסק כרמי בר
חמא והוא ודאי סבר דכל חדא
ותדא חזיא ליה הוה דין הואיל
וא"כ ר"א חייב לפרש הואיל
שיוכל לאפות ביו"ט) דטעם
ההיתר משום הואיל ולא אמרינן
צרכי שבת נעשין ביו"ט

וכן פסק הר"ן וכתב אף שאין
מוכרח כר"א כדחיות בעה"מ
מ"מ זה דעת הרי"ף

הבע"מ הביא דעת רבינו אפרים
וכן דעתו דפסקו כר"ח דלא
אמרינן כרבה בהואיל מכוח האי
דדחי ר"פ דלא מוכרח כן דעת ר"א
אלא סבר כר"ח דאופין מיו"ט
לשבת מדין צרכי שבת נעשין
ביו"ט

הרמב"ן במלחמות דחה טענותיו
ממחוסר מעשה באי בעי מיתשיל
ועוד דלא שייך לחלק בדאו' בין
חומרא לקולא וכו' ופסק כהרי"ף
כרבה דאמרינן הואיל באופין
מיו"ט לשבת ולחול ובסמוך

² נראה מלשוננו לא כדעת הסוברים דרבה סבר
לבסוף דצרכי שבת נעשין ביו"ט

¹ כלפי דין הואיל לכתחילה בלא עירוב

מקחה של תורה בסוגיא דהואיל והמסתעף

רבותינו הצרפתים דכדי שימרו
הוא לאחר שהתירו עשו תקנה שלא
יבואו מכוח ההיתר לבשל גם לחול
אבל המג"א המהרש"ל ועוד פירשו
דעת הרמב"ם כרבה ומה שפירש
איסורו מדברי סופרים דהואיל
מתיר הדאו' אבל איסורא דרבנן
איכא

וראיה הביא במלאכת שלמה ממה
שכתב הרמב"ם (עבודה ח. ת.)
דלחם הפנים אינה נאפה בשבת
משום לכם ולא לגבוה ואי צרכי
שבת אין נעשין ביו"ט למה ליה
מיעוט דלכם וכו'

ויש שדחו דבריו דהרמב"ם דיבר
גם על שתי נחם והן לא בשבת ולא
שייך טעם דאין צרכי שבת וכו' ויש
שדחו טענותיו דהרמב"ם נתכוון
לדין שני הלחם ולא בשבת הוא

אבל המג"א והמהרש"ל דחו
סברות אלו וכתבו דדעת הרמב"ם
כרבה והכל מדין הואיל וסמוך
לחשיכה אסור

ויעוין ג"כ בב"מ וב"מ וטו"א ועוד
ג"כ

ולענין הלכה העתיק במ"ב
ובביה"ל אלו הדעות וכתב לפסוק
כרוב הראשונים דאין צרכי שבת
נעשין ביו"ט וכל סיבת ההיתר

שלא יתן לאורחין אמרינן הואיל
וחזי לאורחין

הרמב"ם כלפי מיו"ט לחול
כתבדשדי לבשל מדין הואיל
ובדין מיו"ט לשבת כתב שאיסורו
מדברי סופרים ולא ביאר ולא מידי
ובסמ"ג והגהמ"י וכן בבית יוסף
פירשו דעת הרמב"ם בפירוש
דצרכי שבת נעשים ביו"ט ולא
שמוכרח כר"ח אלא שרבה הודה לו
כדלעיל וראיתם מהא דפסק כר"א
רייש ביצה בעירוב תבשילין ולפי
מה דר"א גזירה יאמרו אי אופין
מיו"ט לשבת יאמרו אופין מיו"ט
לחול ונראה בבירור דמיו"ט לשבת
שרי וע"כ דסבר הרמב"ם דצרכי
שבת נעשים ביו"ט

עוד יש שרצו להביא ראיה מהא
דכתב הרמב"ם איסורו מדברי
סופרים והא לרבה בסמוך לחשיכה
הוא איסור דאורייתא וע"כ סבר
גם כר"ח³ דצרכי שבת נעשין
ביו"ט

ואפשר לדחות דרב אשי הביא כן
סברא בבני אדם שחושבים שלשבת
קיל טפי מלחול דהא אין אפשרות
להכין וגם דיו"ט קיל משבת ואינה
ראיה להרמב"ם

ועוד מה שהביא הסמ"ג הובא
בבית יוסף ריש תקכ"ז בשם

³ או כמו שפירשו שזהו גם דעת רבה

מקחה של תורה

בסוגיא דהואיל והמסתעף

כיום ששיכא אור מרובה ולא ברור
שזהו חיוב גמור)

לפ"ז יש לעיין בזמננו כלפי דין
הדלקת נרות בערב שבת שחל
ביו"ט דשייכא כיום אור גדול ואין
הנרות מוסיפות אור כלל⁴ וא"כ
לא שייך דחזי ליו"ט אלא אם
נאמר הואיל לחדר חשוך שאולי
הוא בגדר דהואיל דלא שכיח
ובגדר הואיל דלא שכיח דלא
אמרינן

ולפ"ז יש לעיין בגדר היתר דהואיל
אי הוה היתר גמור דאומרים
דהותרה בישול לצורך אוכל נפש
וכל דבר שיש לו זיקת אוכל נפש
אף שלא שייך שיהיה אוכל נפש
כזו שיכולים לאכלו ביום טוב
נחשב שהוא אוכל ליום טוב גם אם
לא קיימא האפשרות כגון במדבר
דלא שייכא אורחין או מחוץ
לתחום ובכאי גזונא דלא שכיח
דיהיה חזי לאורחין כגון בזמננו
עוגת תפילין לבר מצווה שתחול
במוצ"ש שלא שייך למימר הואיל
וחזי לאורחין דהכל יכול יביא אבל
זה לא יביא לעולם וכהאי גזונא
בשמחה במוצאי יו"ט או במקום
שמחמירין ושייך שני ספקות שמא
יגיעו אורחין ושמא לא יאכלו שלא

מיו"ט לשבת הוא מדין הואיל
ולפ"ז סמוך לחשיכה אסור ושיכא
בהו כמה נפק"מ א. לדין הדלקת
הנר בער"ש שחל ביו"ט ב. אם
הואיל בא על איסור הכנה ובהכנה
לא צריך דווקא דבר שהוא מלאכה
ומי שמחמם מים ולא שייך שימוש
במים לקטנים קודם ג. לפי שיטת
החזו"א דשייך בישול מתכות בחצי
שיעור א"כ שמניח הפלטה על
האש קוד השבת ואינו יכול להנות
אלא בשבת

וכתב המ"ב דבשעת הרחק)
וגדרו אפשר במקום שאין יכול לו
ספק חולה בשבת או כל דבר שלא
שייך לו (יש להקל כהרבה
ראשונים רבינו אפרים בעל המאור
והרמב"ם לחלק משיטות לפסוק
כר"ח בסמוך לחשיכה דצרכי שבת
נעשין ביו"ט וגם בלא הואיל
להתיר לבשל

לענין הדלקת הנר בער"ש שחל
ביו"ט

ומאחר שנראה דעת רוב הראשונים
ורוב האחרונים דלא כרב חסדא
דצרכי שבת אין נעשין ביו"ט וכן
פסק במ"ב (וגם מה שהקל בשעת
הרחק וודאי אינו להדלקת הנר

⁴ אע"פ שהח"ב והגבורת יהודה כתבו שכל שבת
מדליקים באור דנחשב תוספת אורה שם כלפי
הברכה קי"ל דסב"ל

מקחה של תורה

בסוגיא דהואיל והמסתעף

דאמרינן אפי' דלא שכיח (ואולי לכן פירש בר"א במ"ז ע"ב כל חדא וחדא חזיא כדלעיל)

ברמב"ן חולין ע"ז נראה דאומרים הואיל אע"פ שלא שכיח כגון לעבור על איסור שחיטה שהאורחין לא יעברו על איסור דרבנן בשביל לאכול מ"מ אמרינן הואיל

המאירי כתב דאמר בפירוש שהאוכל יהיה לחול או לשבת (בלא צרכי שבת וכו') וראה לי לפסוק כר"ח ונראה מדבריו א. דלרבה אף בלא שכיח ושכמקום שוודאי לא ראוי לאורחין לא פסקינן כרבה בהואיל

ואיכא לחלק דאיסור דרבנן שייכא חזיא לאורחין דכלפי האורחין אולי ימצא מי שיעבור איסור דרבנן אבל במקום שהנותן לא מתכוון לתת ממה שמכיו לאורחין כלל כגון אם מתקיים איזה שמחה מיד במוצאי יו"ט דלא שייך שיתנו למישהו

ואף אי איכא לחלק שכמו אוכל דשבת שרוצהו לשבת ולא יתן כלל לאורחין יש דברים כגון עוגה מיחודת שהכינו לבר מצווה דבאוכל דשבת אפשר שמבשל

יסמכו עליו ובכל כהאי גוונא דלא שייך אך כדלעיל שדין הואיל אינו אלא דין בגדר אוכל נפש או שהואיל הוה דין על איסור בישול דהתורה אסרה דין בישול ביום טוב והתירה בצורך אוכל נפש ובאו ואמרו דאם באמת כלפי מלאכת הבישול שייך שיאכלו נחשב שבטלו לצורך יום טוב אבל אם לא שייך שיאכלו רק יכול ליהות ראוי אין האוכל נחשב להיום כי היום לא יאכלוה

ובדין זה מצינו בתוס' מ"ז ב. שהקשה מה שאמרו להתיר חרישה ביום טוב דהואיל וחזי לדם ציפור א"כ להתיר כל בישול בשבת הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה ותירץ דלא מצי שיהיה חולה שיש בו סכנה והוה והואיל דלא שכיח לא אמרינן⁵ וא"כ מצינו בתוס' דבאין שום אפשרות לאורחין נראה דאסור וכן בהדלה"נ דלא שייך אפשרות להיום

רש"י במתני' פירש לר"א היאך אופה החלה ביו"ט דסבר ר"א הואיל דבצע מכל חדא פורתא ורש"י במ"ח פירש דלצוע מכל חדא פורתא לא עעושים וא"כ לא שכיח הוא ואולי רש"י סבר

שכיח ומ"מ שמעתי לפרש דהיום שיש מטבח מיוחד ולא מביאים כלל ממקומות אחרים אפשר דלאו שכיח

⁵ ולפ"ז יוצא שלאחות בבית חולים שרי לבשל בחדרה הואיל וחזי לחולה שיש בו סכנה והוה

מקחה של תורה בסוגיא דהואיל והמסתעף

מצינו באחרונים לאסור מלבד
סעודת הברית וסמוך לחשיכה
בזמננו דשייך אור גדול ולפיכך
מסתברא דאינו נחשב צורך יו"ט
כלל אלא צורך השבת

ואף אם נרצה להתיר ממה דפסק
המ"ב בביה"ל דלהלכתא דבשעת
הדחק אפשר להקל כדעת החמד
משה דהלך אחר מקצת הראשונים
שפסקו כרב חסדא דצרכי שבת
נעשים ביו"ט א. לא מוכרח דזהו
שעת הדחק דהא אפשר דאם יש
אור אין חיוב כלל להדליק ועוד
דלכתחילה דלא פסקינן כרב חסדא
ומה שיכול להדליקו מאתמול
אינה שעת הדחק ועוד דהרי שיטת
מקצת הראשונים והאחרונים
דלעיל ורוב רובם של הראשונים
פסקו כרבה דצרכי שבת אין נעשין
ביו"ט והכא גם לא שייך הואיל
וא"כ היאך מדליקין נר של שבת
בער"ש שחל ביו"ט

ומטו משמיה דהחו"ב דאפשר
דאע"פ שמדליקו לצורך שבת מ"מ
כבוד יו"ט איכא דנר הוה דבר
שמכבד אך לפי סברתו קצת צ"ע
דהא דעת האחרונים לאסור
הדלקת הנר בסעודת יו"ט אלא
לצורך ברית ואמאי לא התירו
משום כבוד יו"ט ועוד צ"ע גדול

לשבת בכמות יכול לתת להם קצת
ממה שמבשל ולכן יכול לבשל
הרבה מינים מכוח כל חדא⁶

ובפרמ"ג כתב שאם המלך לא נותן
להזמין ג"כ אמרינן הואיל חזי
לאורחין וצ"ל אי איכא לחלק אי
הבעיה בחפץ שאינו ראוי כגון
לעבור על איסור דרבנן או שאם
המכין אינו רוצה לתתו לאחר כלל
או שהמלך גוזר והאוכל מצד עצמו
ראוי לאורחין ואם ימצא מי
שיעבור על דבר המלך דדבר מלך
בשר ואדם אינו על החפץ אלא על
האדם אפשר לו לאכלו

ויעוין רע"א דפליג אשאגת אריה
בענין הואיל ויכול לעבור על
איסור דרבנן אי אמרינן הואיל
ודעת רע"א דלא אמרינן הואיל
דלא שכיח דיעבור על איסור דרבנן
ובאמת להלכה נראה גם באין
מוכרח שיבואו דהא לא מצוי כלל
אורחין ואמרינן הואיל

ש

ומ"מ הנפק"מ לדין הדלקת נרות
בער"ש שחל ביו"ט בזמננו שיש
אורה גדולה דאין הדלקה זו לצורך
יו"ט כלל דלא שייך תוספת אורה
דאם ידליק מוקדם הרי עדיין יום
ולדליק סתם נר לכבוד יו"ט

⁶ אי לא שאמרינן דמדין הואיל ואז לא אמרינן תרי
הואיל

מקחה של תורה בסוגיא דהואיל והמסתעף

ובאמת דעת רבותינו תלמידי החזו"א דודאי לא בטלו מצוות הדלה"נ⁷ וע"כ או שנאמר דהוה שעת הדחק לילך בדעת ר"ח או דנאמר הואיל אע"פ שלא שכיחא דהא כהיום דלא מצי אורחין ואפי' הכי אמרינן הואיל ואף אם נחלק דאוכל באמת ראוי לאורחין ונר אינו ראוי כלל ליו"ט עדיין אם לא שייכא אורחין בהדיהו כלל לא נחשב אוכל ראוי ליומו

ומי"מ טוב להדליקו בחדר חשוך⁸ לצאת ידי כל הדעות (אע"פ שצ"ע כל דבר דאפשר מערב יו"ט שאסור

אמנם לפי מי שפירש דהדין הוא משום כבוד יום טוב אפשר אף בחדר מואר ובמיוחד כהיום שלא מצי בכל יום נר ובכל זמן שמדליקים בד"כ הוה יום חשוב וא"כ שמדליק אפשר דמוסיף כבוד ודוחק עצום

בדבריו דהא אותו אדם שמדליק עכשיו בכל היום טוב לא הוה ליה כבוד ורק סמוך לחשיכה שאינו יכול כמעט להנות מהאור נחשב כבוד יום טוב

ויש שפירשו משום הואיל וחזי לחדר חשוך וא"כ ראוי ליו"ט וגם בזה ק"ק דהא קיי"ל דאפשר מערב יו"ט אסור ואם יודע דיצטרך לאור חייב להדליק מערב יו"ט ואולי נאמר באופן שרוצה החושך מערב יו"ט וההואיל אומר דאולי יצטרך לו בסמוך לחשיכה

ואפשר עוד דהואיל וראוי להדליק האש דהגז לבשל (בגז ישן) וגם אם לו דולק בשביל שכניו והאמת שאינו נכון כל כך דבד"כ מדליק סמוך לחשיכה וא"כ לא שייך לבשלו אלא מצד הואיל ותרי הואיל לא אמרינן

וכל מה דאמרינן לתרץ קושיא זו ע"י הואיל וחדר חשוך ושאר נראה דלהתוס' ודעימיה דאין אומרים הואיל דלא שכיח לא נוכל להדליק הנר בער"ש שחל ביו"ט אם לא שייסברו כר"ח או שכל סיבת האיסור אינו משום הכנה

⁸ וכבר פליגי ביה שנים גדולי זמננו בגדר חיוב הדלה"נ אי אפשר מ באור דולק אי נחשב תוספת אורה

⁷ אע"פ דאפשר דכל ער"ש לא שייך כהיום חיוב הדלקה דכל טעם הדלקה הוא משום שמא יתקל וכהיום שהאור מרובה והנר לא מוסיף שום אור לא שייך הטעם ומ"מ נהגו רבותינו להדליק באור דולק דלא נתשנה דין המצווה וכל תוספת אורה גם בלי הרגש נחשב כתוספת